

Не розв'язуючи питання, слід вже тепер вивчити: чи доцільна дотеперішня численність заготовувачів, чи раціонально скоротити число заготовувачів особливо експортерів, коли охоплено товар. ресурси на 8-10% пляновими заготовувачами. Це питання потрібно розв'язати хоч би тому, що організувати промисловий відкорм і нагульні операції в широкому масштабі, реорганізувати м'ясний торг (методи заготівель) можуть лише великі м'ясо-заготівельні організації, великої фінансової потужності.

М. ТАНАТАР

Тарифи на комунальні послуги

Основні засади побудови тарифів на комунальні послуги схвалив Раднарком УСРР у своїй постанові від 27-X 1926 р. Згідно з цією постановою нормальний тариф на комунальні послуги вираховується на підставі собівартості одиниці продукції; при цьому нормальний тариф надалі диференціюється у 2 напрямках — споживчому і в продукційному.

Комунальні послуги для приватного користування, своєю чергою, диференційовано тарифікуються за класовою ознакою; при цьому, звичайно, покривається цілком собівартість усієї суми продукції на особисте споживання трудящих.

Отже, закон цей експлоатацію комунальних послуг повнотою побудував на господар. розрахункові, оскільки собівартість мала правити за провідний критерій визначувати висоту тарифів на комунальні послуги. Навіть установлювана законом класова диференція тарифів мала свої ліміти; при цьому ці ліміти вп'ять таки визначувало вартістю всієї суми відпущених послуг. Отже, що нижчав тариф для малопотужних шарів населення, то вищав він для решти населення, щоб компенсувати недобирання прибутків з перших груп.

Значить, закон 1926 р. повнотою відмовився від попередньої тарифної політики в комунальному господарстві, яка склалася за перші пореволюційні роки на засаді даремності комунальних послуг, та поступово еволюціонувала в бік поширення платності.

Подальша еволюція—це шлях цілковитого виживання „собезовщини“, що характеризувала перші роки революції. Однак, ця еволюція повинна була мати свої межі, виникала бо небезпека, що комунальні підприємства, користуючися з монопольного свого становища, могли підвищувати відпускні ціни на продукцію до рівня, що перевищував би платіжеспроможність населення та порушував би митну засаду в оплаті комунальних послуг. Ціни на комунальну продукцію могли би перезрости у податковиглядні платежі; при цьому цей податок був би один з найгірших видів податкового обкладання, оскільки обкладання впало би на речі першої потреби: світло й воду.

Тепер, коли минуло понад 2 роки по виданні згаданого вгорі закону, своєчасно перевірити, як далеко пішла еволюція комунальних тарифів, та чи відповідає їхній теперешній рівень платіжній спроможності трударів міського населення.

Розглядаючи ці питання, насамперед потрібно відзначити велику роль комунальних підприємств у загальних прибутках комунального господарства. У 1927-28 р. прибутки комунальних підприємств становлять 78,4 міл. карб., чи 66,1% всього комунального бюджету; при

цьому бюджетова роля комунальних підприємств що-року зростають; так у 1924-25 році прибуток од цих підприємств становив 61,6% від всього прибутку комунального господарства, у 1925-26 р. — 64,5%, у 1926-27 р. — 64,7% і в 1927-28 р. — 66,1%.

Поступове зростання прибутковості комунальних підприємств призвело до цього, що їхня роля збільшилася від 61,6 до 66,1%; цебто прибутковість комунальних підприємств зростала хутчішим темпом, ніж прибутковість всієї решти майна. Це могло статися з 2 причин: 1) що збільшився обсяг і продуктивність комунальних підприємств та 2) що хутко збільшено на їхню продукцію відпускних цін.

Комунальне будівництво останніх років ішло, головню, по лінії комунальних підприємств. Так, з всенюкої суми затрат органів комунального господарства на будівництво, на ролю комунальних підприємств припало у 1925-26 р. — 55,6%, у 1926-27 р. — 57,0%, у 1927-28 р. — 69%.

Отож, асигнування на будівництво комунальних підприємств зростали не лише абсолютно та й відносно. Наслідком цих капітальних вкладань, основні капітали комунальних підприємств за 3 роки зросли на 16,5%.

Прибутковість же комунальних підприємств за ті ж 3 роки підвищилась на 23,0%. Інакше кажучи, прибутковість комунальних підприємств зростала хутчіше за зростання кількісного їхнього обсягу. Та поряд зі зростанням обсягу комунальних підприємств, підвищувався і корисний коефіцієнт їхнього користування, що визначало хутчіше зростання їхньої продукції. Так, за 3 останні роки продукція провідних комунальних підприємств підвищилась орієнтовно: електро-станцій — на 56%, водогонів — на 25%, каналізацій — на 10%, лазень — на 53%, трамваїв — на 54%.

Отож, ми спостерігаємо тут зворотню картину — темп зростання прибутків відстає від зростання продукції. Порівнюючи ці 2 показники, маємо вже тепер право гадати, що за останні роки знижено пересічну відпускну ціну одиниці продукції комунальних підприємств.

Останнє твердження треба перевірити прямими даними про динаміку рівня комунальних тарифів за ці роки.

* * *

Додержуючи клясової засади, коли побудовуємо тарифи на комунальні послуги, тим самим встановлюємо досить складну їхню диференціацію залежно від розміру заробітків населення, що користується з послуг комунальних підприємств. При цьому вступають між собою у колізію вимога виробити зручну й просту тарифну систему з вимогою здійснити повнотою клясову засаду. Що тариф диференційованіший, то повніше він повинен взяти на око клясову диференціацію населення; та коли збільшується диференціація — тарифна мережа ускладнюється, що надзвичайно утрудняє оперативну роботу органів комунального господарства і відкриває широке поле населенню порізнному зловживати. Тимчасом, треба оговоритися, що найподрібніша диференціація негодна врахувати економічне угруповання і платіжну спроможність населення. Досить вважати один факт. Тарифна мережа не годна врахувати і ніде не враховує кількість і склад за віком сім'ї у даного платника, та скільки між ними є членів зі самостійним заробком.

А тимчасом, склад сім'ї, звичайно, править за головний чинник, що визначає платіжну спроможність даного платника.

Теоретично й практично можливий, прим., такий випадок, коли два члени сім'ї, які обидва працюють на посаді та заробляють за-

галом 400 карб. ($350 + 50$) можуть користатися з пільгових послуг (за меншим заробком), тоді коли сім'я такого ж складу, але з одним робітником і заробляючи 110 карб., може бути позбавлена цих пільг. Тому, надто подрібна диференціація, ускладнюючи більшою мірою облік і розрахунки з клієнтурою, разом з цим не завжди відповідає засаді „соціальної справедливості“. Отже, треба винайти таку оптимальну лінію, що, забезпечуючи класову засаду, успроможнила б максимально спростити всенюку систему тарифікації комунальних послуг. Дарма, що є деякі успіхи в цьому, проте і тепер ще тарифна скаля залишається досить складна. Це підтверджує ось яка таблиця:

Міста, що мають кількість тарифних ставок

Кількість ставок у тариф. мережі	Число міст, що мають дану кількість тарифних ставок											
	Електростанції			Водогін			Каналізація			Трамвай		
	1925-26 р.	1926-27 р.	1927-28 р.	1925-26 р.	1926-27 р.	1927-28 р.	1925-26 р.	1926-27 р.	1927-28 р.	1925-26 р.	1926-27 р.	1927-28 р.
До 3.	1	1	1	7	9	8	—	1	2	2	1	8
Від 3 до 5.	6	4	3	7	4	3	3	2	2	2	3	2
„ 5 „ 10.	9	12	11	6	8	10	1	1	—	2	2	1
„ 10 „ 15.	5	6	7	—	3	2	—	—	—	—	—	—
Над 15.	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—

Ставки такої ж рясноти, як і в 1925-26 р., зменшено лише декотру гіпертрофію. Так, прим., м. Херсон мав у 1925-26 р. понад 30 градацій; наступного року він стискує свою мережу вдвоє. Амплітуда коливань між двома крайніми ставками досі ще дуже значна. Найбільші пільги мають великі споживачі комунальних послуг, що підвищують коефіцієнт корисного використання комунальних підприємств. Найбільшого рівня досягають тарифи для приватних установ і підприємств—характеру комерційних підприємств. При цьому тарифи у першому разі знижуються часто густо за межі собівартості, тоді, коли у другому разі вони декілька разів перевищують собівартість одпущених послуг. Проте ці крайні уступи бувають незначні, і більшість тарифних ставок зосереджуються навколо пересічної собівартості, маючи незначні відхили в той чи інший бік. Так, електростанціям відпущено по ціні близькій до собівартості в 1925-26 р.—73,9% всього виробленого виробу, у 1926-1927 р.—66,5%, у 1927-28 р.—73,6%. Для водогонів відповідні цифри—50,3%, 69,7% і 62,3%.

Отож, на крайні точки тарифної мережі припадає щось до $\frac{1}{3}$ всього відпущеного виробу, щось до $\frac{2}{3}$ всього виробу продається по ціні, близькій до собівартості; при цьому відхили вниз від пересічної собівартості трапляються не дуже часто. Виріб комунальних підприємств продається, як правило, по ціні нижчій од собівартості лише великим споживачам за особливими договорами, побудованими на ґрунті абопільної вигоди, а також малопотужним шарам робітничого населення.

Тим то а рїорї можна твердити, що у великих та індустріальних містах, де скупчені промислові підприємства і відносно великі кадри промислового пролетаріату, питома вага виробу відпущуваного по ціні нижчій собівартості, повинна посідати відносно більше місце. Це підтверджує ота таблиця, де до I групи міст віднесено 4 найбільші міста (Харків, Київ, Одеса, Дніпропетровське), до II групи інші великі міста

з населенням понад 50 т. душ, до III групи—від 25—50 т. душ, до IV—всі інші округові міста.

Питома вага виробу, відпущеного по ціні нижчій од собівартості.

Групи міст	Електро-енергія			Водогінна вода		
	1925-26 р.	1926-27 р.	1927-28 р.	1925-26 р.	1926-27 р.	1927-28 р.
I	50,7	44,0	39,4	17,4	12,2	10,0
II	51,0	59,0	34,5	14,9	21,4	17,2
III	38,7	37,4	34,4	21,2	10,4	17,8
V	18,8	25,8	7,3	—	—	—
Окрміста України .	50,5	46,0	38,3	17,0	13,1	11,2

Щодо електро-енергії перші дві групи міст, куди увійшли всі великі та індустріальні центри, від $\frac{1}{2}$ до $\frac{1}{8}$ всенького виробу продають по ціні нижчій од собівартості; у цьому відбивається індустріальний характер багатьох комунальних електростанцій (на потреби пром. та інших комун. підприємств продається щось до 60% всенької електроенергії).

Значно нижча питома вага виробу водогонів, продаваного по ціні нижчій од собівартості, при цьому тут на перше місце висуваються міста 3 групи. Це годен з'ясувати тим, що коли нема доброї калькуляції продаваного виробу, відносно висока собівартість виробу у дрібних підприємствах з пониженою купівельною спроможністю населення у цій групі міст, треба максимально можливо знижувати відпускні ціні; це на те, щоб збільшити коло абонентів, що користуються з води комунального водогону, який є насамперед підприємство санітарно-гігієнічного характеру.

Характерна риса по обох видах виробу і для всіх груп міст — це поступове зменшення з року на рік питомої ваги виробу, продаваного по ціні нижчій од собівартості.

Процес цей, як побачимо далі, відбувається паралельно зі зниженням пересічних відпускних цін на комунальний виріб. У міру того, як собівартість знижують, а разом з цим і тарифи на комунальні послуги, нема потреби на спеціальні договори про оплату комунального виробу. Разом з цим у комунальних підприємствах зменшується можливість перекласти недобори з одних категорій споживачів на інші категорії, тим паче, що контингент споживачів по високих ставках комунальних послуг, у міру усупільнення нашого народного господарства, де-далі зменшується, та де-далі збільшується коло претендентів на пільгові послуги. У цих умовах подальша еволюція тарифікації комунальних послуг, повинна піти по лінії знижування високих ще комунальних тарифів, надаючи пільги обмеженому кадрові справді малопотужних шарів населення.

Щоб знижування відпускних цін на комунальні послуги було генеральне — треба його оперти головно на знижуванні собівартості комунального виробу.

Реконструючи тепер комунальні підприємства, раціоналізуючи продукційні процеси, посилюючи продукційну діяльність підприємств, підвищуючи інтенсивність праці, — усім цим знижуватимемо поступово собівартість комунальних послуг. Ота таблиця успроможнює встановити, яким темпом знижувано собівартість виробу головних комунальних підприємств за 3 останні роки.

Собівартість одиниці комун. послуг 5 голов. підпр. пересічно по Україні (в копійках).

	Одиниця виміру	Р о к и		
		1925-26	1926-27	1927-28
Електростанції	1 кв. ч.	12,4	10,8	10,0
Водогони	1 куб. метр	23,2	20,0	18,9
Трамвай	1 пас. уч.	6,3	6,1	6,2
Лазні	1 одвід.	—	33,4	27,8
Каналізація	1 куб. метр	6,9	7,8	7,4

По електростанціях собівартість виробу протягом 3 останніх років зменшилася на 19%, по водогонах — на 18%, по трамваях — на 2%, по лазнях (від 1926-27 р. до 1927-28 р.) на 17% і по каналізації — на 5%.

Що збільшилася собівартість одиниці виробу по каналізації у 1926-1927 р. проти попереднього року — з'ясовується поліпшеним очищуванням сточної води майже по всіх містах (за виїмком Дніпропетровського), що, звичайно, збільшило експлуатаційні витрати.

Констатуючи сприятливу динаміку собівартості комунального виробу за останні 3 роки, потрібно диференційовано вивчити питання, коштом чого відбувалося зазначене зниження. На це відповідає табличка, де показано питому вагу окремих груп витрат у собівартості виробу комунальних підприємств:

Питома вага окремих витрат у собівартості комун. послуг у % %

Елементи собівартості	Електростанції			Водогони			Трамвай			Лазні		
	1925-26 р.	1926-27 р.	1927-28 р.	1925-26 р.	1926-27 р.	1927-28 р.	1925-26 р.	1926-27 р.	1927-28 р.	1925-26 р.	1926-27 р.	1927-28 р.
Зарплата	23,4	21,8	22,0	31,0	26,0	27,4	40,4	40,4	37,0	27,8	22,4	27,0
Паливо	30,6	32,7	36,0	18,6	16,0	16,9	15,1	15,2	15,4	27,2	21,0	26,0
Поточний ремонт	8,1	8,2	6,0	7,3	9,5	7,4	17,9	20,3	18,0	7,8	6,2	3,2
Інші витрати	19,4	16,8	17,0	20,9	26,5	25,7	9,3	7,3	12,4	30,5	43,2	34,2
Амортизації	18,5	20,5	19,0	22,2	22,0	22,6	17,3	16,8	17,2	6,7	7,2	9,6
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Характерна риса у динаміці собівартості виробу окремих комунальних підприємств, це поступове зменшення питомої ваги зарплатні; це треба з'ясувати хутчішим темпом зростання продуктивності праці робітників комунальних підприємств.

За даними, що це треба перевірити, взаємини між зростанням зарплатні і продуктивністю праці за останні роки характеризують ось які цифри:

Темп зростання номін. зарплати і виробка на 1 роб. в % % до поперед. року.

	Водогони		Трамвай	
	1925-26 р.	1926-27 р.	1925-26 р.	1926-27 р.
Виробка на 1 робітника	105,7	107,8	116,4	109,8
Пересічна зарплата	124,4	105,8	108,6	106,0

Значить, якщо вилучити 1925-26 р. для водогонів, то повсюди ми маємо вищий темп зростання продуктивності праці проти зростання зарплати. На жаль ми ще не маємо аналогічних даних за 1927-28 р.; та наведена табличка про структуру собівартості дає підстави думати, що цей позитивний процес по комунальних підприємствах загаявся у 1927-28 р., ба навіть повернув назад по електростанціях, водогонах, і лазнях. Навпаки, по трамваях спостерігаємо досить помітне зменшення питомої ваги зарплати.

Майже у всіх випадках (за виїмком лазні) зростає питома вага витрат на паливо; це безперечно залежить од безупинного підвищення коефіцієнту навантаження наявних установок. Падає питома вага витрат на поточний ремонт, що залежить од поліпшення технічного стану підприємств.

Те, що питома вага зарплати перестала знижуватися, треба подумати, і надалі підвищуючи продуктивність праці й раціоналізацію продукції.

* * *

Згадане вже зниження собівартості комунальних послуг безперечно повинно відбитися на відпусних цінах виробу комунальних підприємств. Треба лише встановити, якою мірою досягнуте зниження собівартості комунальних послуг відчув на собі споживач. На це питання відповідає ось-яка табличка, де наведено взаємини між собівартістю і пересічною продажною ціною по окремих видах комунальних послуг.

Собівартість і пересічна продажна ціна

(у копійках)

Підприємства	Одиниця виміру	1925-26 р.			1926-27 р.			1927-28 р.		
		Собіварт.	Пересічна продажна ціна	Прод. ціна у % до собіварт.	Собіварт.	Пересічна продажна ціна	Прод. ціна у % до собіварт.	Собіварт.	Пересічна продажна ціна	Прод. ціна у % до собіварт.
Трамвай	1 п. уч.	6,3	7,6	120,5	6,1	7,4	121,2	6,2	7,3	118,0
Лазні	1 одвід.	—	—	—	33,4	29,9	89,5	27,8	28,9	104,0
Каналіз.	1 к. метр.	6,8	8,4	123,5	7,8	10,0	128,5	7,4	9,5	128,5
Електростанції	1 кв. г.	12,4	16,3	131,5	10,8	15,5	143,8	10,0	15,7	157,0
Водогін	1 к. метр.	23,2	31,9	137,6	20,0	31,5	157,4	18,9	29,5	156,0

По трамваях і каналізаціях розмір націнок протягом 3 років був майже на однім і тім же рівні і становив у 1927-28 р. по трамваях — 18%, а по каналізаціях — 28,5%. Лазні у 1926-27 р. були дефіцитні, у 1927-28 р. націнки становлять тільки 4%. Розмір націнок по електростанціях і водогонах майже безупинно зростає протягом останніх 3 років.

Отож, становити питання про високі націнки можна виключно щодо водогону й електростанцій, та й то, головню, у великих містах. Це переобкладання переважно йде коштом нетрудових шарів населення, підприємств комерційного типу; навпаки, малопотужним шарам населення часто постачають комунальні послуги по нижчій од собівартості ціні. Це доводить ось-яка табличка:

Собівартість комунальних послуг і нижні тарифи
для населення у 1927-28 р.

(у копійках)

	Електростанції			Водогони		
	Собіварт.	Нижній тариф	Нижній тариф у % до собіварт.	Собіварт.	Нижній тариф	Нижній тариф у % до собіварт.
Харків	9,2	9,0	98,0	21,3	8,0	37,8
Київ	8,5	0,0	—	17,6	13,6	77,5
Одеса	8,4	10,0	119,0	16,4	14,0	85,5
Дніпропетровське	10,8	7,5	69,0	15,1	12,2	81,0
Луганське	8,7	14,0	161,0	—	—	—
Стадіно	15,0	13,0	87,0	—	—	—
Артемівське	9,4	15,0	160,0	16,9	12,0	66,5
Херсон	10,8	10,0	92,5	22,4	9,6	87,5
Полтава	12,7	12,0	99,0	31,9	25,0	83,2
Миколаїв	11,0	18,0	164,0	23,1	20,0	81,5
Зінов'ївське	10,0	12,0	120,0	27,6	32,5	117,5
Кременчук	13,0	12,0	92,0	43,2	40,7	94,4
Черкаси	18,2	18,0	100,0	97,0	40,5	109,0

По водогонах, як загальне правило, малопотужні групи населення (заробіток од 40—50 карб.) одержують виріб по нижчій од собівартости ціні. По електростанціях чимало було випадків навіть в індустріальних центрах, коли трудар сплачує електро-енергію значно вище від собівартости; це, звичайно, не годен визнати за нормальне.

Отже, на поставлене вище питання про те, оскільки доведено до споживача зниження собівартости продукції, потрібно відповісти, що споживач відчув це зниження повнотою, та що дешицію сум, одержаних од цього зниження, використало комунальне господарство на посилення своїх комунальних підприємств, і дещо витратило на потреби всенього місцевого господарства. Коли конечно потрібно розгортати підприємства, і коли надзвичайно обмежено довготермінові кредити, наведені націнки є цілком зрозумілі. Протягом останніх 3 років комунальні підприємства витратили на будівництво 81,0 міл. карб., тоді коли одержано на це довготермінових кредитів тільки 20,5 міл. карб.; цеб-то, близько 75% усієї вартости будівництва взято з коштів власних підприємств. Отож, будь-яке зниження прибутковости комунальних підприємств повинно неминуче відбитися на знижуванні темпу розгорткування комунального будівництва.

Якщо годен виправдати розмір накидок, що його обумовлюють обставини, то цього не виправдити, коли переобкладаються малосилі шари трудящого загону.

Тарифи диференційовано за класовою ознакою тільки за пореволюційної доби, тоді коли до революції населення одержувало комунальні послуги за недостатними тарифними ставками. Лише для окремих промислових і комунальних підприємств давано енергію з електростанцій по дещо зниженій ціні. Тому пересічна продажна ціна була дещо нижча від нормального тарифу; а в тім, через кволу індустріалізацію наших електростанцій, до революції ця різниця не могла бути значна.

Щоб порівняти теперішні відпускні ціни з дореволюційними, на це ми маємо зібрані ЦСУ відомості про нормальні довоєнні тарифи по цілому

ряду міст України. Маючи на увазі наведену вище оговорку, ми дещо умовно порівнюємо ціну електро-енергії, а втім і з цього маємо, хоч не цілком точну, проте досить ясну характеристику того, яким розміром подорожчала продукція комунальних електростанцій проти 1913 року. Порівнювати для трамвая і водогону — річ цілком законна, і цим маємо кількісну характеристику динаміки вартости комунальних послуг за останні 3 роки проти довоєнних цін.

Порівнюючи з довоєнними відпускними цінами, бачимо, що номінальні пересічні продажні ціни на електро-енергію здебільша нижчі від нормального довоєнного тарифу. Лише у небагатьох випадках досягають чи перевищують довоєнний рівень теперішні пересічні відпускні ціни. Це є, безперечно, наслідком реконструкції і звеличення у пореволюційну добу електро-господарства наших міст; та очевидячки найліпша путь знижувати відпускні ціни на продукцію комунальних підприємств — це ґрунтовно поліпшити технічну базу наших підприємств. Щож до решти підприємств, то взаємини між пересічними одпускними цінами і довоєнними становлять по воді у 1927-28 р. від 91,5% (Винниця) до 263,8% (Житомир) і по трамваю від 118 до 192%.

Якщо порівняти дорожнечу на комунальні послуги із загальним подорожчанням життя за бюджетовим індексом ЦСУ України, то матимемо ось-що. На 1-X 1926 р. товари подорожчали за бюджетовим індексом у 207,4%, за виїмком комунальних послуг і витрат на культурні потреби. Тим то індекс комунальних послуг для цього року підвищився тільки у дев'ятох випадках по водогону. В решті випадків бюджетовий індекс перевищував індекс комунальних послуг.

На 1 жовтня 1927 р. подорожчання товарів падає до 191,9%, і значить у 1926-27 р. ми маємо відносно більше подорожчання комунальних послуг в одному випадку по електро-енергії (Черкаси) і 18 випадках по еодогінній воді. Нарешті, на 1 вересня 1928 р. вартість товарів підвищується за бюджетовим індексом до 203,6%. Для цього року маємо відносно більше подорожчання цін у випадках по водогону.

Отож, ціни на комунальні послуги проти промислових і сільсько-господарських товарів підвищувано значно меншою мірою, а по електро-енергії ми маємо навіть зниження проти довоєнних цін. Інакше кажучи, вартість реальних комунальних послуг, за правилом, є нижча від довоєнної вартости, лише у декотрих випадках (по водогонях) досягає і перевищує довоєнний рівень.

* * *

Порівнюючи чисту прибутковість комунальних підприємств з їхнім основним капіталом, маємо змогу розв'язати питання про рентабельність комунальних підприємств, про той рівень зисків, що їх одержує комунальне господарство від експлоатації своїх підприємств.

При цьому вельми важливо встановити, чи комунальне господарство підвищує свої зиски, чи поступово їх знижує.

На це відповідає ось-яка табличка (стор. 127).

Як бачимо зиск комунальних підприємств є поміркований, однак через останні 3 роки йде по підвищуваній кривій. При цьому маємо тенденцію декотрого нівелювання норм зиску по окремих підприємствах. Найприбутковіші підприємства-різниці — ступнево знижують свій зиск, тоді коли такі підприємства, як електростанції, водогони ступнево підвищують рівень своїх зисків. Зміцнюючи господарство підприємств, раціоналізуючи продукцію, а також збільшуючи купівельну спроможність населення, цим утворюємо передумовини підвищувати норми зиску; опріч того, внутрішні господарські нагромадження зисків успроможнюють і

Основний капітал на 1-X і чиста прибутковість комунальних підприємств

(у мил. карб.)

Підприємство	1925-26 р.			1926-27 р.			1927-28 р.		
	Основн. прибут.	Чист. капит.	% зиску	Основн. прибут.	Чист. капит.	% зиску	Осно. ен. прибут.	Чист. капит.	% зиску
Електростанції	59,6	5,1	8,6	67,1	7,7	14,8	71,4	10,3	14,4
Водогони	38,8	2,4	6,2	40,6	3,6	8,8	44,7	4,2	9,4
Трамв., автоб.	56,4	5,4	9,6	58,8	3,1	5,3	62,7	5,4	8,6
Каналізація	22,2	0,4	0,2	22,7	0,2	0,1	24,1	0,6	0,7
Різниті	5,7	3,5	61,4	6,5	2,7	41,5	7,9	3,0	38,0
Лазні	9,2	—	—	9,7	—	—	10,2	0,2	0,2
Інші підпр.	9,0	0,1	0,1	9,5	1,1	—	10,2	1,5	15,0
Разом	200,0	16,1	8,0	214,9	16,2	7,6	231,2	25,2	10,9

надалі розгортати комунальні підприємства, що, як ми зазначали вгорі, відбувається, головню, на власних бюджетових ресурсах підприємств.

Однак, зниження собівартості виробу править за те джерело, звідки годеи знижувати відпускні ціни.

Останнє, вельми важливе питання у тарифній політиці комунального господарства — це питання про тарифну скалю по окремих комунальних підприємствах.

Як ми бачили вгорі, тарифні мережі хибують на велику диференційованість, що обумовлює їхню складність, утворює ґрунт для зловживань, і разом з цим не завжди відповідає ідеї „соціальної справедливості“.

У трамвайних підприємствах тарифна система здебільш є надзвичайно нееластична (у Харкові тільки у 1928-29 р. введено систему перекривних участків). Пересідні білети в українських містах — це виїмок. Треба конечно змінити тарифну трамвайну систему так, щоб надати їй більше гнучкості (ввести пересідні білети, добові білети, що надають право їздити протягом доби по всіх лініях); тарифні ставки потрібно диференціювати залежно від віддалення поїздок, ввести, де це годеи, єдиний білет для комбінованих поїздок на автобусах і трамваях, відповідно погодивши маршрути цих двох видів міського масового транспорту.

Інакше кажучи потрібно раціоналізувати всенюку систему тарифікації комунальних послуг, яку, додержуючи засад класового підходу, годеи було б максимально спростити; разом з цим потрібно, щоб вона надавала населенню більше вигоди користатися з комунальних послуг.

У цьому ж зв'язку стоїть питання про форми стягування з населення належних платежів за користання з комунальних послуг. Навіть у великих містах побудовано інкасацію платежів нераціонально; тим то утворюються значні черги при комунальних касах, що згає величезну кількість часу споживачам комунальних послуг.

Поряд з наближенням комунальних кас до населення через передачу інкасації комунальних платежів до міських банків, ощадних кас, тощо потрібно: розподілити протягом місяця терміни платежів окремих груп населення відповідно до пропускної спроможності кас, ширший практикувати прийом платежів у домах споживачів; при цьому потрібно диференціювати плату за інкасацію у домах, залежно від суми рахунку,

ДОПЛАТА
= НАДАНА
= НАДАНА

обходити інкасаторам великих підприємств і установ і приймати комунальні платежі, встановити вечірні години прийому платежів у робітничих районах.

Надаючи максимальні вигоди для населення щодо користування з комунальних послуг, ми разом з цим розширюємо контингент споживачів комунальних послуг; це своєю чергою править за передумовину і надалі знижувати відпускні ціни на виріб комунальних підприємств.

Резюмуючи все сказане вгорі потрібно спинитися на ось-яких провідних твердженнях:

1) Систему тарифікації комунальних послуг протягом останніх 3 років майже не змінено, що не впливає зі суті справи. Подрібнена тарифна мережа, ускладнюючи розрахунки зі споживачами, у той же час не зберігає засаду „соціальної справедливості“. Не відмовляючися від класової засади тарифікації комунальних послуг, потрібно відмовитися від не в міру диференційованих тепер мереж, максимально їх спростити.

Поряд з цим, треба дедалі то більше передавати розрахунки щодо споживання комунальних послуг домоуправам і цим звільнити комгоспи від потреби розраховуватися з кожним абонентом у даному будинкові. Обов'язкові постанови міськрад повинні лише регулювати засади розрахунку між окремими споживачами. Це значно спростить роботу комгоспів і разом з цим забезпечить краще здійснення класової засади.

Отож, систему бон треба вижити. Зі зниженням загальних тарифів, треба знормувати відпуск комунальних послуг за пільговим тарифом.

Тарифи за використання громадським транспортом мають бути еластичніші. Потрібно ввести пересідні, добові білети, ввести диференційований тариф залежно від віддалени поїздки, встановити комбінову поїздки в трамваях і автобусах.

Максимально наблизити до населення каси комгоспу для сплачування населенням комунальних послуг.

2) Виявлене падіння темпу зниження собівартості виробу комунальних підприємств потрібно перемогти, посилюючи раціоналізацію продукційних процесів і підвищуючи продуктивність праці. Треба узагальнити в окремих підприємствах досвід щодо поліпшування продукції та зашепити одержані досягнення на інших комунальних підприємствах.

3) Досягнуте зниження собівартості виробу потрібно повністю довести до споживача. Зрослі націнки на комунальний виріб треба рішуче знизити; обмежуючи диференціацію тарифних ставок, потрібно забезпечити загальне зниження вартості комунальних послуг для побутових потреб населення.

4) Треба ліквідувати випадки подекуди високих накидок на виріб, що його відпускають незаможним шарам населення; треба надати робітничому населенню з низьким заробком комунальні послуги по цінах максимально дешевих.

5) Маючи на оці значне подорожчання водогінної води (проти довоєнних цін), потрібно старанно й уважно дослідити причини такого сильного подорожчання; на підставі отакого досліду треба вжити відповідних технічних заходів, що забезпечують зниження собівартості і відпускних цін на продукцію комунальних водогонів.

Д. ЗУЗИК

Нелісові полезахисні смуги

Ще ніколи не надавалося полезахисним смугам такої уваги як нині: Тоді як за час з 1878 до 1914 року на Україні було посаджено лісових смуг лише 1.400 гектарів, у 1928-29 р. передбачено посадити за один рік 3,5 тис. гектарів, а за наступне 5-річчя аж 140 тис. гектарів.

Але треба сказати, що справа утворення цих смуг дуже складна і матиме на своєму шляху багато чи малих перешкод. Лісові полезахисні смуги¹⁾ мають закладатися в певному порядку, на певному віддаленні одна від другої, мати певні напрямки й т. д. В конкретних умовах нашого сільського господарства відвести під лісові захисні смуги саме ті земельні площі, де було б найдоцільніше їх (смуги) розташувати, дуже важко. В ще неземлевпоряджених громадах під час переведення землеустрою можна залишити відповідні місця для смуг, тут справа не така складна. Зате в тих земгромадах, де землевпорядження вже переведено, для того, щоб виділити площу для лісових захисних смуг треба б було перевести додаткові землевпорядчі роботи, або й повне переземлевпорядження, а це зробити дуже важко, бо, з одного боку, землевпорядчиків і струменту й без того не вистачає, та до того ж і з господарчого погляду переземлевпорядження річ, в усякому разі, не корисна для сільського господарства. Тому в землевпоряджених земгромадах лісові полезахисні смуги здебільшого доведеться садити не там, де треба, а там, де можна, а саме — на межах, шляхах, прияржних смугах, крутосхилах та ін... А це значить, що потрібних розмірів і напрямків смуг та віддалень між ними додержуватись буде не можна, а звідси й самий ефект від смуг має зменшитись.

Крім того, утворити швидко лісові захисні смуги не можна і з технічних причин. Лише для того, щоб виростити посадковий матеріал, і то вже треба 2—3 роки. Після того як смуги вже буде посаджено, треба ще не менш як 5—6 років, поки вони почнуть виконувати свою роль — захищати поле від вітрів, здування снігу та ін. Цеб-то вплив лісових полезахисних смуг зможе як слід виявитися лише через 7-8 років, а в тих місцевостях, де лісові смуги буде закладено наприкінці п'ятиріччя, вплив їх виявиться лише через 10—12 років. Та й то ще невідомо, наскільки лісові смуги вдаватимуться в деяких районах Степу (напр., у Приморській смузі).

А стихія не жде, вона люто знущається з степового сільського господаря, знищуючи іноді за один сезон наслідки його довгорічної праці. Останні два роки особливо далися взнаки степовому господарству. Немає гарантії, що такі явища не повторюватимуться й за наступні 7-8 років, поки закладатимуться та ростимуть лісові полезахисні смуги. Мимоволі повстає питання, чи не можна вже тепер щось зробити в справі захисту засівів від видування, чорних бурь, змітання снігу, вимерзання озимини та ін.?

На думку автора цих рядків утворювати полезахисні смуги можна не тільки лісові. Можна для цього використати й такі однорічні рослини

¹⁾ Всебічне висвітлення питання про лісові полезахисні смуги та показчик літератури можна знайти в брошурі В. Я. Гурського „Лісові полезахисні смуги“ (незабаром вийде з друку у виданні „Радянського Селянина“).

як кукурудза, сорго, сонячник, а може й ще які. Чи зможуть кукурудзяні¹⁾ полезахисні смуги заступити лісові?

Кукурудза досягає значної височини (біля 2 метрів) і може з успіхом замінити 5—7-річні лісові смуги, а досвід показує, що такі смуги (і навіть молодші) являють собою добрий захист. Самий факт існування так званих херсонських, американських і кулісних парів з кукурудзи показує, що остання, принаймні для озимини, дає добрий захист. Спостереження двох останніх років показали, що озимина менше загинула там, де на полі навмисне чи випадково залишились стебла кукурудзи, сояшничиння і навіть стерня. Цеб-то факт захисного впливу кукурудзи можна вважати за доведений. Оскільки ж розміри впливу захисної смуги визначаються її височиною, то справа зводиться лише до того, щоб кукурудзяні смуги, через те, що вони невисокі, закладати густіш.

Кукурудзяні полезахисні смуги являтимуть собою щось середнє між лісовими захисними смугами та американськими херсонськими й кулісними парами. Подібно до лісових смуг перед кукурудзяними смугами ставиться завдання захищати поле від здування снігу, від видування засівів і частин ґрунту і взагалі зменшення сили вітру. Кукурудзяні смуги так як і лісові мають постійний характер, але при бажанні можуть легко змінити своє місце.

Хоч ці захисні смуги на перший погляд і дуже нагадують американські, херсонські й кулісні пари, що здебільшого так само кукурудзяні, але між ними є істотні різниці. Роля американських, херсонських і кулісних парів обмежується затримуванням снігу на полі, засіяному озиминою, тоді як роля кукурудзяних смуг, крім цієї функції, має ще цілу низку інших, властивих лісовим полезахисним смугам. Вплив кукурудзяних смуг не обмежується лише захистом озимини, а розповсюджується і на всі інші культури і до того ще й ролю свою виконує на протязі всього року.

А зараз в степовій частині України шкода від несприятливого впливу природи далеко не обмежується здуванням снігу зимою. Тут досить часто (здебільшого на весні) бувають так звані „чорні бурі“, коли вітер видуває найцінніші частини ґрунту й хмарами їх несе по полю, а крім того жене по землі зерна піску, які прямо січуть молоді рослини, що зустрічаються у їх на шляху. Відома добре й шкода від суховіїв.

Отже кукурудзяні смуги мають захищати засіви й ґрунт і від цих явищ. Така, так би мовити, відповідальна роля кукурудзяних полезахисних смуг ставить до їх і певні вимоги так організаційного, як і технічного порядку.

Декілька слів про техніку закладки смуг. Немає потреби робити кукурудзяні смуги такі широкі, як лісові—10 і більше метрів. 10-ти-метрова ширина лісових смуг потрібна для того, щоб утворити в самій смузі лісове оточення, цеб-то така ширина потрібна для нормального розвитку самої смуги, а не для того поля, що вона його захищає. Для кукурудзи цього не треба і смуга може бути зовсім вузька, наприклад, 3 метри. Зате ці смуги треба розташувати значно густіш, ніж лісові.

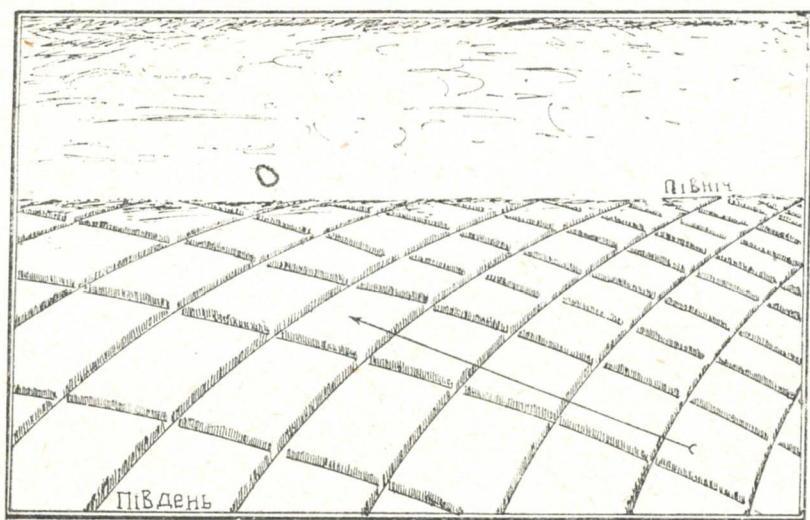
Спостереження за лісовими смугами показують, що вплив їх сягає на 50-кратну височину самої смуги. Коли вважати, що пересічна височина кукурудзяних смуг буде біля 2 метрів, то віддалення між такими смугами має бути біля 100 метрів. Питання про віддалення між смугами, ще як слід не з'ясовано і для лісових смуг, а тим більше для кукуру-

¹⁾ Далі всюди вживатиметься для спрощення вираз „Кукурудзяні смуги“, але під ним треба розуміти й соргові та інші смуги.

дзяних; але поскільки останні можна легко пересувати з місця на місце, то це особливого значіння не має і з часом найдоцільніше віддалення між смугами встановиться на досвіді. При чому досвід кукурудзяних смуг буде корисним і для встановлення віддалень між лісовими смугами, де досвідна робота в цій справі дуже трудна і вимагала-б багато часу.

Основний напрямок кукурудзяних смуг має бути, так само як і для лісових смуг, північно-південний, щоб пануючі східні вітри були у бік смугам. Для того ж, щоб був захист і від інших вітрів, треба ще закладати смуги і впоперек до основного напрямку, але їх вже можна сіяти на значно більшому віддаленні.

Схема розташування полезахисних смуг матиме тоді такий вигляд (рис. 1).

Стрілка показує напрямок пануючих вітрів

Це, звичайно, лише схема і тільки так її і слід розглядати. На практиці такої схеми здебільшого суворо додержатись не можна буде та це не так і важно. Досить густа мережа полезахисних смуг і в тому випадку, коли їх буде розкидано не в геометрично правильному порядку добре виконуватиме свою роль. Що ж до додержування основного північно-південного напрямку смуг, то цю вимогу можна задовольнити без будь-яких труднощів. Коли кожний землекористувач на своїй ділянці матиме смугу на краї ниви чи збоку, то в цілому утвориться потрібна мережа захисних смуг. Вона матиме такий вигляд (див. рис. 2 на стор. 132).

З цього прикладу видно, що для закладки кукурудзяних смуг яких-небудь значних перешкод технічного порядку немає (про організаційний бік справи мова буде далі).

Вже з рисунка 2 видно, що довжина смуг в умовах селянського господарства буде найрізноманітніша; що ж до ширини, то як вже говорилося раніш вона має бути біля 3 метрів.

Утворення й поновлення смуги провадиться так: на весні місце, призначене для полезахисної смуги, засівається кукурудзою рядками один від другого на віддаленні біля $\frac{3}{4}$ метра (при ширині смуги 3 метри таких рядків буде 5). Восени, коли кукурудза пристигне, качани

Успіх запровадження кукурудзяних полезахисних смуг значною мірою залежатиме від форм землекористування. В колгоспах і радгоспах здійснити закладку таких смуг буде значно легше, ніж в індивідуальних селянських господарствах. Але в тих випадках, коли під час землевпорядження залишається земля для лісових полезахисних смуг і лісу там ще не садиться, утворюються надзвичайно сприятливі умови, для того, щоб на цій землі закласти кукурудзяні полезахисні смуги. Ці смуги правитимуть за основні. Але для того, щоб вплив смуг охопив всю площу даної земгромади, треба буде закласти між цими основними смугами ще допоміжні смуги або, іншими словами, згустити мережу смуг. Ці допоміжні смуги відіграватимуть свою роль ще декілька років і після того, як буде посаджено лісові полезахисні смуги — поки деревця підростуть. В тих земгромадах, де землевпорядження вже переведено про правильну закладку лісових смуг без переземлевпорядження не можна й думати і тут, як вже говорилося раніш, доведеться лісові смуги закладати не там, де треба, а там, де можна — вповдовж шляхів, біля ярів, на межах та ін. Тут допоміжна роль кукурудзяних смуг як найпотрібніша і при тому ці смуги вже будуть не тимчасові, а постійні. Вони заповнюватимуть ті місця, що їх не можуть охопити своїм впливом лісові смуги.

Можливе й таке становище (а для ближчого 5-річчя воно буде досить розповсюдженим), коли з тих чи інших причин лісових смуг в якомусь районі зовсім не закладатиметься. Тоді вся надія на кукурудзяні смуги. Головне, що потрібно для успіху таких смуг, це запровадження цього заходу на великих просторах; і чим більшу площу буде охоплено смугами, тим більшого ефекту можна від них сподіватися. Є чимало підстав думати, що коли б всю степову Україну було введено мережу таких смуг, то такі явища як чорні бурі може й зовсім би зникли, бо зустрічаючи не кожному кроці перешкоди, вітри не набирали б такої сили й не видували б ґрунту й засівів. Закладка смуг на полях однієї земгромади звичайно матиме велике значіння, але коли всі сусідні такого заходу не запровадять, то ефект буде не повний. Коли ж і в межах самої земгромади не всі її члени братимуть участь у цьому заході, то ефект буде ще менший. *Природа й роль полезахисних смуг така, що вона вимагає масового підходу до справи і обов'язковості.*

З цього погляду організаційно закладку полезахисних смуг найкраще буде переводити в порядку виконання агромінімуму. Тут важно добитись того, щоб на запровадження цього заходу одночасно пристали як можна більші кущі земгромад або й цілі райони й навіть округи.

Не зайвим буде висловити тут же таку думку. Багато фактів з сільгосп. кампанії 1928 року і особливо 1929 р. говорять за те, що ті культурні сорти озимої пшениці, які вважали до цього часу за найкращі для Степу (кооператорка, земка), дали більший відсоток загибелі ніж місцеві сорти. З другого боку, і культурні сорти озимої пшениці під захистом чи лісових смуг, чи кукурудзяних стебел і навіть стерні виживали значно краще, ніж без захисту. Коли це так, то перед нами стоїть дилема — або ж повернутись до місцевих сортів, або ж утворити захист для культурних. Очевидно, що вірніш піти другим шляхом і сіяти культурні посухотривкі сорти, а для захисту озимини від несприятливих зим утворити захисні смуги лісові й кукурудзяні.

Так само і з питанням про обробку ґрунту. Той же таки досвід останніх років показав, що на гірше оброблених під озимину землях — напр., на стерні — озимина схоронилася значно краще, ніж на чистих парах. Невжеж можна ставити питання про те, щоб повернутися до засівів на стерні?

І тут на допомогу прийдуть смуги, бо під їх захистом чистий пар і в несприятливі роки дає добрі наслідки.

От воно так ніби виходить, що захисні смуги і лісові й кукурудзяні є запорукою успішного переведення сортозміни й запровадження культурної обробки ґрунту — або іншими словами — підвищення й стійкості врожайів в Степу.

Р. С. Думка про утворення кукурудзяних полезахисних смуг випадково виникла у автора цих рядків в процесі обмірковування „Проблеми степового Сільського Господарства“.

Питання боротьби з стихією в Степу остільки важливе й так наболіло не тільки в Степу, а й поза Степом, що кожному заходові, який би хоч у невеликій мірі допоміг справі, треба віддати належну увагу.

Справа утворення полезахисних смуг з кукурудзи та інших рослин при всебічному обмірковуванні її обіцяє значно допомогти розв'язанню „Проблеми Степу“, а тому вона наче б то заслуговує на особливу увагу.

Оскільки ця думка з боку видатних спеціалістів сільського господарства й меліорації не зустріла майже ніяких заперечень, а навпаки всі вони поставилися до неї позитивно, то автор і вирішив подати її на широке обговорення.

І. ЛЕРМАН

Карабугаз і проблема підвищити врожайність

Напевно не всі пам'ятають з географії затоку на Перському морі — Карабугаз, що межує з Туркменістаном. На перший погляд нема начеб то ніякого зв'язку між затокою Каспійського моря та проблемою підвищити врожайність на Україні й інших аграрно-перенаселених частин Союзу. Та далі побачимо, що між ними є безперечний зв'язок. До того, коли Європа почала користуватися з чилійської селітри як угноєння, мало хто йняв би віри, що ця далека американська країна може мати будь-який вплив на кількість сільсько-господарського виробу в Європі. Тепер ніхто в цьому не сумнівається. Слід лише зауважити, що значення чилійської селітри дещо впало в зв'язку з народженням промисловости, яка постачає азотові угноєння з повітря.

За обчисленням відомого німецького вченого Лемермана, розподілено за їхньою питомою вагою чинники підвищити врожайність ось як: техніка 20%, селекція 30%, мінеральні угноєння 50%. Штучні туки повертають у ґрунт відняті рослинами найважливіші складовини: фосфор, азот і калій. Цих живних речовин ґрунту, як відомо, найбільш забирають зернові культури. У нас же зернові культури превалюють у сільському господарстві. За даними обсліду сільського господарства Р. С. І. СРСР, зернові культури, навіть у вельми інтенсивному буряковому районі — на Київщині — становлять 84%, а у Ц. Ч. О. — 90%, у той час, коли навіть у порівняльно екстенсивному сільському господарстві Північної Америки зернові культури мають тільки 47%.

Що ж у нас виправляє рідючість ґрунту, з якого більше за інші країни виганяються живні речовини? Голсно угноєння, якого в нас також поважно менше за інші країни. За Нікітіним, в 1913 році на одного мешканця села припадало одиниць худоби, переводячи на велику рогату худобу: в Аргентині — 6,88, в Австралії 6,88, Сполучених Штатах Північної Америки — 1,74, Канаді — 1,45, Німеччині — 1,04, Франції —

0,87, Росії — 0,73. Тепер це співвідношення ще менше на нашу користь, зріст бо нашого скотарства не встигає за зростом населення, який, прим., на Україні дуже великий і перед веде за інші Європейські країни. Якщо ми вже відбудували скотарство у довоєнних розмірах, то маємо зате більший зріст населення: за останні 10 років у лісо-степовій Україні населення виросло на 29%. Окрім цього, не треба забувати, що наша худоба дрібнувата. За даними Н. П. Нікітіна, пересічна жива вага коня в Англії становить — 35 пудів, в СРСР — 14 пудів; пересічно убійна вага корови в Англії — 56 пудів, СРСР — 20 пудів; жива вага свині відповідно — 750 фунтів і 225 фунтів.

Інший наймогутніший фактор відновити родючість ґрунту — це мінеральні туки. Тут ми дуже відстаємо, і в цій галузі нас випередили навіть найвідсталіші дрібні Європейські країни, дарма що аграрнопере-населені райони Союзу навіть більше потребують цих туків, ніж на Заході. Підчас того, коли ми починаємо щойно лагодити виробництво азотових угноєнь, навіть Польща виробляє їх останніми роками близько 100.000 тонн, а Німеччина — близько 1.500.000 (у 1913 році Німеччина виробляла лише 600.000 тонн азотових угноєнь). Ще менше ми споживаємо калійних угноєнь, тому що доки не буде налагоджено виробництво солікамських калійних солей, треба буде ввозити їх з-за кордону.

Наші ж ґрунти найбільше попитують фосфорно-кислі угноєння. Але й тут також справи вельми кепські. Дарма, що теперішні суперфосфатні заводи напружують усі свої сили, щоб збільшити своє виробництво, дарма, що у цьому ми дійшли не абияких успіхів (прим. виріб Винницького суперфосфатного заводу становив 1927 році 426% проти довоєнного виробу заводу), абсолютна кількість фосфорно-кислих угноєнь, против попиту на них, занадто не достатня й не годна задовольнити попит навіть одного тільки Цукротресту. Цукротрест перед війною споживав 80% усіх мінеральних угноєнь Росії, що бачимо з ось-якої таблиці (за Проф. Я. В. Самойловим):

Споживали мінеральних угноєнь у Росії пересічно за 5-річчя перед війною в 1000 п. (1909—1913 р.р.):

	Цукровар- ницькі гос- подарства	Інші госпо- дарства	Разом
Суперфосфату . . .	11.916	2.979	14.895
Томасшлаку	8.490	2.122	10.612
Чилійської селітри .	1.670	417	2.087
Стасфурт. солей . .	3.107	776	3.883
Разом . . .	25.183	6.294	31.477
	80%	20%	100%

Тому, що цукрова промисловість (80% усього виробництва) розмі-щена в основному на Україні, то вже через те Україна найбільш потре-бує мінеральних угноєнь.

За даними Укрдержплану, на останні роки маємо таку динаміку споживання мінеральних угноєнь на Україні:

	1926 р.	1927 р.	1928 р.
Суперфосфат . . .	2 млн. п.	2,8 млн. п.	4,2 млн. п.
Томасшлак	—	—	111 т. п.
Сульфат амоній . .	146 т. п.	100 т. п.	372 т. п.

Ми спостерігаємо тут чималий зріст споживання мінеральних угноєнь. Та, якщо порівняти навіть 1928 р. з 1913 роком, коли на Україні було спожито 7.000.000 п. угноєнь, то матимемо тільки 64% довоєнного споживання штучних туків на Україні. Тимчасом Україна потребує мінеральних туків не менш, ніж хоч-би Польща, яка одмінна своєю територією, і до того ж значно менша за Україну (Україна бо має 452 т. кв. км., а Польща 388 т. кв. км.). Польща виробила в 1926 р. близько 10.000.000 пудів суперфосфату. Якщо візьмемо таку невеличку і не особливо передову країну, як Південно-Славію, то й там вироблено суперфосфату: в 1923 році 60 000 тонн, в 1924 році — 72.000 тонн, 1925 р. — 80.000 тонн, 1926 році — 84.000 тонн. Навіть маненька Фінляндія споживає більше суперфосфату, ніж ціла Україна (за даними Римського Інституту).

	1923 р.	1924 р.	1925 р.	1926 р.
Вироблено . .	17.967 тонн	25.223 тонн	23.552 тонн	21.766 тонн
Імпортовано . .	9.866 „	15.754 „	26.172 „	55.980 „
Разом . .	27.833 тонн	40.977 тонн	49.724 тонн	77.746 тонн

Які ж у нас щодо цього перспективи і можливості? Говоритимемо про фосфорно-кислі угноєння, на які (ми вже зазначали) у нас є найбільший попит. Якщо візьмемо томасшлак, то з нашим відставанням в галузі розвитку металургійної промисловости, важко розраховувати на виробництво його великою кількістю, тим паче, що томасшлак дає, головно, Керченська руда. І перед війною (1913 р.) вироблено томасшлаку-2.000.000 п., а імпортовано до нас з закордону понад 11.000.000 п. То го ж 1913 р. імпортовано суперфосфату 12.000.000 п., і вироблено його в середині країни 7.000.000 пудів.

Через низку зрозумілих міркувань ми не можемо тепер розраховувати на значний імпорт мінеральних угноєнь. Треба всіма заходами розгортати їхнє виробництво всередині країни. Суперфосфатна промисловість не може розгортатися через дві перешкоди: 1) нема достатньої кількості високо-процентних фосфоритів, та 2) маємо дорожнечу і брак сірчаної кислоти, що її виробляють з далекого Уральського сірчаного колчедану.

Запаси фосфоритів на весь Союз є величезні; але обчислення Проф. Самойлова і Проф. Прянішнікова свідчать, що тільки 2,5% годяться для суперфосфатної промисловости. На Україні Подільські високо-процентні фосфорити становлять приблизно також лише 3-4% фосфоритів України.

Ще гірше у нас зі сірчаною кислотою: її замало, і вона дорого коштує. У своїй доповіді тов. Рухимович („Торгово-Промышленная газета“ від 1-І 1929 р.) заявив: „Следует учесть, что уже в этом году не хватает серной кислоты и нам приходится пользоваться сурогатами и кое-что приостанавливать. В будущем году дефицит, вероятно, достигнет 25.000 тонн“. І це на той самий час, коли ВРНГ запроектувала для 1932-33 р. збільшення виробництва суперфосфату проти 1927-28 р. на 23 разів. Взагалі, останнім часом питання про поширення виробництва сірчаної кислоти є вельми актуальне. Та, як ми вже вгорі бачили, навіть коли пощастить гаразд розв'язати це питання (на що при теперішніх умовах видобутку сировини, важко розраховувати), брак високо-процентних фосфоритів гальмуватиме розвиток нашої суперфосфатної промисловости. Само собою спадає думка: як інтенсивніше використати наші великі запаси низько-процентних фосфоритів? Вчені, практики звер-

тають свою увагу у цей самий бік, та намагаються головно замінити у суперфосфатній промисливості високо-процентні фосфорити низько-процентними методом вигонки (проф. Бріцке та інші). Тимчасом є простіші способи використовувати низько-процентні фосфорити, що не вимагають великих видатків та успроможнюють задовольнити тепер же попит країни на фосфорно-кислі угноєння. Дарма, що суперфосфат коштує за кордоном у двічі-тричі дешевше ніж СРСР і саме в таких країнах, як Сполучені Штати і Франція, де є достатня кількість високо-процентних фосфоритів, сірчаної кислоти, та є прекрасно устатковані суперфосфатні заводи, — помітно величезний інтерес використовувати без хемічної обробки суперфосфати. Досліди з фосфоритною мукою роблять на численних дослідних станціях. Результати цих дослідів майже всюди (не треба забувати: при ціні суперфосфата у двічі-тричі дешевший, ніж у нас) успроможнюють вважати фосфоритну муку навіть за рентабельніший тук за суперфосфат.

Так, наслідки дослідів з 4 туками протягом 14 років на досвідних станціях у Масачусетсі (Північна Америка) пересічно дають такі відносні числа їхньої ефективності:

Тамашлак	100,0
Каролінській фосфорит . .	92,3
Суперфосфат	90,7
Гуано	88,3

Якщо візьмемо останні роки цього періоду, то туки з погляду їхнього ділання розміщуємо ось-яким порядком:

Каролінській фосфорит .	100,0
Томашлак	99,0
Суперфосфат	97,7
Гуано	95,4 ¹⁾
Контроль (без угноєння) .	55,4 ¹⁾

На підставі своїх дослідів з фосфоритами протягом 10 років, Англійський вчений D-r Aitken ось-як формулює свої висновки: 1) Мелений фосфорит тим активніший, чим тонше він розмелений; 2) Фосфорит з тониною помолу, що відповідає сітку № 120 (120 ниток у дюймі), приблизно такий же активний, як суперфосфат; 3) Природа фосфориту має менше значення, ніж тонина помолу. В нас же справа з уживанням фосфоритної муки, просто кажучи, поставлена кепсько недбало і, — дарма, що ми в цьому більше зацікавлені, ніж будь яка інша країна, і дарма, що процеси переробки і здобичу є нескладні та недорогі. Також замало роблено дослідів з фосфоритами, а там де їх справді роблено, не додержувано тих потрібних правил, яких на цей випадок рекомендують.

Головна умова засвоювання фосфоритів за проф. Хопкінсом (який дав „Ілінойську систему родючости ґрунту“, основану на уживанні фосфоритів як безпосереднього угноєння) є те, щоб супутно вкладати свіжу, легко розкладну, органічну речовину чи то у вигляді угноєння, чи у вигляді зеленого угноєння. Він попереджає, як від марної затрати коштів, від угноєння фосфоритом бідних на гумуз ґрунтів, якщо не додержувати цієї умовини.

До таких же позитивних висновків про фосфорити приходить і проф. Д. Н. Прянішніков. Висновки останнього щодо компостування

¹⁾ Проф. П. П. Кочетков—„Удобрение фосфоритной мукой в Америке“, Вид. ИМУ 1924 р.

торфу разом з уживанням фосфоритної муки пристосовується успішно за кордоном, але майже зовсім не пристосовується у нас.

Прийшов час, — щоб всі висновки науки, щодо нерозчинюваних фосфатів, пристосовувати широко у нас. Отож роблячи так, ми могли б широко зужити наші багатющі фосфоритні поклади, та приступити й широко мінералізувати наше сільське господарство; при цьому, що має для нас велике значення, — без великих капіталовкладень. Розв'язати в основному питання про пристосування наших низько-процентних фосфоритів можна через сірчано-кислий амоній; вкладаючи децицію сірчано-кислого амонію, розчиняємо на всіх ґрунтах фосфорит. Найголовніша причина, чому ми особливо повинні шукать шляхів пристосовувати найдешевші угноєння — це те, що ми були й будемо країною яка виробляє збіжжя, і тим то країною відносно дешевого збіжжя. Та ось, якщо нам пощастило би виробляти дешевий сірчано-кислий амоній, то питання наче було-б розв'язане. Ми мали б найдешевші й нам приступні фосфоритно-кислі угноєння, і разом з цим дешеві азотові угноєння (фосфоритна мука плюс сірчано-кислий амоній).

Якраз найбільш аграрно перенаселений район на Україні і разом з тим на весь Союз — Правобережжя, однаковою мірою потребує — це показали висновки досвідних станцій за останні роки — як азотових угноєнь, як і сірчано-кислих угноєнь. Наш учений Проф. Прянішніков ще 1921 року писав: „Далее нашими опытами было обнаружено резкое растворяющее действие на фосфорит так называемых физиологически-кислых солей; поэтому, если возможно было доставлять из Донецкого бассейна серно-кислый амоний (получаемый на коксовальних печах), то в комбинации с ним фосфорит мог бы быть применяем на любых почвах“. Ось чому питання, яке опрацьовують 2 наших учених, М. А. Ракузін і Н. Д. Зелінський, має для нашого народного господарства велетенське значення. Мова мовиться про невичерпні запаси мірабіліту Карабугазької затоки та про дешеве перетворення його на соду, сірчано-кислий амоній і сірчану кислоту.

Праці експедиції ще в 1897 і 1909 р.р. довели, що на Карабугазі можна надобати майже хемічно чисту десятиводну глявберову сіль (мірабіліт), і що мінімальний випарний її запас, що його викидає під час холоду море, дорівнює 150.000.000 тонн, цеб-то цей запас цілком не вичерпний. Згадані, щойно, вчені виробили 3 холодних, найдешевших методів кальціювати глявберову сіль. Згодом Ракузін і Зелінський дійшли до думки про електроліз природної глявберової солі, розплавленої у кристалізаційній воді — вже при 32-3°C. „Идея эта тем более заманчива, что этим путем „бесплатно“ получается и едкий натр, и серная кислота почти химически чистыми в довольно крепких растворах, которые могут быть смотря по надобности, разбавлены или сконцентрированы“¹⁾.

Далі цитуємо зі статті двох згаданих авторів (як вони авторитетні, можна міркувати з того, що одному з них — М. Д. Зелінському за його цінні праці з хемії, нещодавно надано звання заслуженого діяча науки): „При обработке по Сольвею поваренной соли, в осадке получают двууглекислую соду, а в растворе хлористый аммоний. Аналогично здесь в растворе получается серно-кислый аммоний, который может быть или непосредственно применен, как прекрасное удобрение, или подвергнут в концентрированном растворе электролизу, в результате которого получается аммиак, снова идущий в работу, и свободная серная кислота

¹⁾ М. А. Ракузин и Н. Д. Зелинский „Карабугаз и химическая промышленность“ „Плановое Хозяйство“ № 9, 1928 р.

почти химически чистая, которую в случае надобности можно сгустить до концентрации в 66° Боме“.

Отож, тільки щоб мати сірчану кислоту, треба пристосувати електроліз, а сірчано-кислий амоній одержуємо без електролізу, з обробкою за Сольвеем повареної соли як побічний продукт. Таким методом добутий сірчано-кислий амоній може вийти, приблизно, удвічі дешевше навіть од закордонного.

Згадані вже автори наводять такі дані з капітальної своєї праці: „Нерудные ископаемые“ (том I, стр. 279): „Завод „Дагогні“ виробляє кристаллическую глауберову соль кустарным способом, и то она ему обходится лишь в 13 р. 20 коп. за тонну, тогда как цена ее на 9-V 1923 года была в Лондоне 2 ф. 10 шилл. за тонну“.

Ракузін і Зелінський доходять до таких висновків: „Таким образом можно полагать, что в близком будущем никто с нами не сможет конкурировать на мировом рынке важнейших продуктов химической промышленности — соды (и ее продуктов) и серной кислоты.“

Як бачимо, з переробкою гляуберової соли Карабугазу можемо мати (опріч сірчано-кислого амонію і сірчаної кислоти) багацько хемічних продуктів по вельми дешевій ціні.

Відсилаємо тих, хто цікавиться докладнішими відомостями з цього питання, до статті 2 згаданих авторів, у „Плановом Хозяйстве“ № 9 1928 р.

Для нас цілком ясне одне, що ідея розробки гляуберової соли Карабугазу, яку висунули такі авторитетні хеміки, як М. А. Ракузін і Н. Д. Зелінський, заслуговує, що й казати, на пильну увагу.

Проблему підвищити врожайність у наших аграрно-переселених районах годен значною мірою розв'язати тоді, коли ми винайдемо дешеві мінеральні угноєння. Від комбінації фосфоритів з дешевим сірчано-кислим амонієм можемо мати щонайкращі наслідки.

Проблемою про Карабугаз повинні зацікавитися всі наші хеміки. Конче потрібно притягнути до цієї справи також економістів — тому, що питання про собівартість і капітало-вкладання має тут бути центром уваги. Цією справою повинні негайно зацікавитися З Наркамати: Хліборобства, Висока Рада Народнього Господарства, і Наркомторг. Потрібно виділити спеціальну комісію з хеміків та економістів, вивчити питання про розробку Карабугазького мірабіліту за методом Ракузіна і Зелінського. Особливо це має значення для України. Постачаючи бо сільському господарству дешеві мінеральні угноєння, цим розв'язуємо чимало пекучих питань усього народного господарства Республіки.

ПАВЛОВСЬКИЙ

Перспективи та шляхи розвитку рибопромислової кооперації України

Одним із досить важливих секторів Української Сільсько-Господарської Кооперації є Рибопромислова Кооперація.

Не вважаючи на низку труднощів, що за перших кроків її існування полягали у майже цілковитій відсутності основних капіталів, занепаді ловецького знаряддя та неналагодженості ринків збуту, вона все ж безупинно зростала, зміцнювалася, і, нарешті, за 5 років існування набула домінуючого значіння в рибному господарстві України.

Загальний улов риби в українських водозборах щороку збільшується й на долю кооперованого рибалки тепер припадає його 60-70%.

Але не дивлячись на зріст, здобич ще далеко не досягла до нормальних можливостей, а саме: тоді коли в 1908-09 р.р. пересічний улов орієнтовно виявлявся в кількості до 3 міл. пудів (до 1914 р. через хижацькі засоби лову кількість його знизилась на 50%), в 1923 р. всього було здобуто 650 тис. пуд., 1924 р. — 900 тис. пуд., 1925 р. та 26 р. — пересічно до 1.500 т. пуд. щороку.

Вважаючи на те, що попит українського ринку споживання риби пересічно виявляється в кількості 15 міл. пуд., а українські водозбори при певній напруженості могли давати лише 33,5 міл. пуд., решта ж нестачі завозилась переважно з Астраханського та Дагестанського районів, а нині домінуючу роль в завозі відіграє Д.-Східний район, — *повстає перша основна перспектива Рибопромислової кооперації, це прагнення до поступового збільшення рибного населення в водозборах України, при чому головну роль тут має відіграти ставкове господарство.*

За цією першою основною проблемою — зміцнити та поширити сировинну базу — *повстає друга не менш важлива проблема — утворити сталу базу для господарчої роботи, шляхом поширення та зміцнення обробного промислу.*

Постанова XV Партз'їзду ВКП(б) в галузі розвитку виробничої кооперації дає ясну директиву й для роботи рибопромислової кооперації:

„Там, де монопольними, або майже монопольними заготовувачами є державні та кооперативні організації, перехід на виробниче кооперування, *цеб-то пряме сприяння піднесенню самого кооперативного селянства стоїть особливо гостро, бо в противному разі коопероване населення не одержує переваг перед некооперованим. Розвиток кооперації в сучасних умовах призведе, таким чином, до того, що селянські господарства, об'єднані в кооперації, можуть мати додаткові цінності перед некооперованими господарствами перш за все у тім випадкові, коли вони від кооперування по лінії збуту та постачання все більш переходять на підставі технічної конструкції та об'єднання розпорощених господарств до великого, міцного колективного господарства.*“

Таким чином побудова низового рибопромислового осередку — *мусить базуватися не лише на здобичі сировини, але й переробці та збуті її. Це установлення має авторитетне рішення XV Партз'їзду ВКП(б), що дає певний напрямок всій організаційно-господарчій роботі.*

Висновком цього мусить бути поступове скупчення всього комплексу рибопромислового господарства на Україні в руках кооперації.

Третьою проблемою рибопромислової кооперації, що має значний вплив на її розвиток, це налагодження риботоргівлі.

Звичайно, безпосереднє просування свіжої рибопродукції до споживача не може входити у сферу діяльності рибопромислової кооперації, але впливати на наші товаропровідні канали у напрямках пристосування їх до цього виду торгівлі, до утворення ними певної технічної бази, — в сучасний момент є бойовим завданням, і не лише самої рибопромислової кооперації, а в рівній мірі це торкається й споживчої.

Сучасне становище, коли споживачем свіжої риби поки що лишаються найбільш великі міські центри, інші ж міста, а тим більш села, заводські та копальні райони майже зовсім свіжої риби не споживають — не можна вважати за нормальне, особливо коли під час весняної та літньої путини деяким Т-вам за браком споживача (власно кажучи споживач то є, але наші товаропровідні канали не відповідають завданням) — доводилося свіжу рибу навіть закопувати в землю.

Четвертою проблемою рибпромислової кооперації є налагодження та розвиток нових другорядного виду форм промислу та виробництва, а саме:

Скатовий промисел. У Чорному морі багато є скату; ця риба може дати 10 фунт. жиру на 1 пуд. свіжини, переробка якої дає цінний товар для медичних та технічних потреб.

Дельфіновий промисел — також доцільно організувати, бо, з одного боку, дельфін дає 40% жиру від загальної ваги туші (туша має від 2 до 20 пуд. ваги); жир цей можливо використовувати на миловарених заводах та замінювати тваринні жири в нашій виробництві. Крім того, шкіра дельфіна після обробки не гірше шаврової.

Раковий промисел. Раків в наших водозборах раніш було багато, але завдяки помору кількості їх все зменшується; між тим піднесення цього промислу, раціональне його налагодження може дати значну кількість свіжини, придатної не лише для внутрішнього споживання, але й для експорту.

Кефальне виростне господарство. Кефаль являє собою дорогоцінну продукцію для експорту так у свіжому виді, як і в переробленому (консерви). Крім того, що ця риба в значній кількості заходить в лимани та прибережні озера Чорного моря, а також у Сиваші на Озів'ї є певна можливість налагодження спеціальних виростних кефальних господарств, що нарешті може дати до 10 000 пуд. цієї дорогоцінної продукції на загальну вартість до 70 тис. крб.

Досить рентабельним промислом може бути *заготівля камки* (морська трава), на яку є значний попит не лише на внутрішньому ринкові, але й за кордоном. Існуючу здобич камки на Озів'ї запроєктовано поширити й на взбережжі Чорного моря.

В місці знаходження *устриць* (Хорли — взбережжя Чорного моря) запроєктовано організацію устричного лову.

Поруч з відродженням та налагодженням нових видів рибного промислу стоїть питання про збільшення експортної рибпродукції (червона риба, скумбрія, ікра чорна, короп зеркальний), так званих „делікатесів“. доцільніше використання яких є перетворення в певних розмірах у чужоземну валюту.

І, нарешті, п'ятою проблемою щодо розвитку та зміцнення рибпромислової кооперації, це є *утворення відповідних кадрів* для обслуговування цієї своєрідної галузі народного господарства, налагодження планових наукових досліджень та ознайомлення з умовами й технікою закордонної рибної промисловості.

Отже поставивши за свою мету проведення в життя зазначених вище основних проблем, Центр Рибпромислової Кооперації „Укррибакспілка“ розробила низку конкретних заходів, що й відбито в запроєктованих п'ятирічного пляну.

Вважаючи на те, що організацію рибпромислової кооперації ще не закінчено, визнано за необхідне протягом цього п'ятиріччя утворити не існуючу досі другу ступінь (запроєктовано 7 спілок, при чому останні за економічними передумовами організуються в міжкруповому масштабі). Кооперування рибалок з 12.000 членів доводить до 27.000, і головна маса нового кооперованого рибальства здійснюється за рахунок відновленого та збудованого наново ставкового господарства (13 000 член.). При організації кооперованого рибальства передбачено систему укрупнення т-в, та максимальне поширення колективізації. В наслідок п'ятирічної роботи на кінець 1932-33 року передбачено стовідсотковий охоплення рибальства, яке буде зорганізовано в 154 т-вах (проти 102 т-в в сучасний момент) та в 1.660 колективах. Власні капітали (пайові та спеціальні) зростуть до 6,475 тис. крб.

Організацію та зміцнення самої структури системи запроєктовано в такому темпі, та в такому виді, щоб вона, з одного боку, відповідала економічним передумовам, а, з другого, змогла би здійснити перераховані вище проблеми й не лише піднести це господарство на належну височінь, але й дати йому міцну базу для дальшого розвитку.

Оскільки поширення сировинної бази є найголовніша проблема рибопромислової кооперації—центр її на цю галузь в п'ятирічному плані звернув особливу увагу.

В той час, коли в морських та річкових водозборах значну роль відіграють стихійні явища та гідрометеорологічні умови, унормування яких здебільша від людини поки що не залежить, а через це й планомірне господарювання в них не може мати радикальних, конкретних заходів з передбаченням точного господарчого ефекту,—зовсім інше являють собою ставкові водозбори. В цих водозборах рибне господарювання порівнюючи легко налагодити й регулювати ним, а розплід культурних рас забезпечує певну господарчу рентабельність справи; крім того природні дані України цілком сприяючі цьому виду рибоводного господарства.

Ось чому „Укррибакспілка“ при вирішенні сировинної проблеми на ставкове господарство звернула особливу увагу й у планових запроєктовках намітила відновити та збудувати нової ставкової площі до 65.000 гектарів.

При раціональним використуванні така площа може щороку давати до 700 тис. пуд. високосортної риби, на суму до 7 міл. крб., а це свідчить про те, що рибоводне господарство в системі рибопромислової кооперації має зайняти за своїм економічним значінням видатне місце.

Але ця справа вимагає великого напруження так організаційно-технічного характеру, як і фінансового. Звичайно, без серйозної допомоги держави, без відповідної участі місцевих коштів так місцевого бюджету, як і коштів самого зацікавленого в цьому селянства—відродити цю галузь господарства не можна. Не можна також раціонально вести таке господарство без наочности спеціального кадру рибоводів-фахівців та піднесення до певного рівня спеціальних знань у селянина-рибовода.

Отже для відродження ставкового господарства „Укррибакспілка“ запроєктувала низку конкретних заходів, а саме: притягнення можливо ширших верств незалежного та середняцького населення, організуючи останніх в рибоводні т-ва та колективи; мобілізація спеціальних коштів кооперованого населення розміром до 50% загальної вартости відбудови ставків (загальна вартість до 7 міл. крб.); одержання довготермінових кредитів від держави та місцевого бюджету; проведення гідромеліоративних відбудовчих робіт за вимогами рибоводної техніки; утворення необхідної кількості риборозплідників, для забезпечення ставків посадковим матеріалом нормальної ваги зарибка та високої якости за екстер'єром в рибоводнім господарстві в кількості до 40 міл. мальків, для чого потрібно до 135 розплідників на площі до 4.000 гектарів, враховуючи в тому числі й розплідники повних господарств; утворення машинізації в рибоводнім господарстві, шляхом примінення машинокошилок для знищення зайвої рослинности з метою попередження заболочености (запроєктовано придбати до 100 моторних та 40 ручних кошилок); а застосування спеціальних рибоводних курсів в Києві (перші в 1929 р. на 50 чол.) забезпечує утворення потрібного кадру.

Поруч з утворенням певних передумов до зміцнення сировинної бази в секторі ставкового господарства, рибопромислова кооперація

запроєктувала проведення меліоративних та гідротехнічних робіт по очищенню гирл та озер в Дністровському та інших районах, що коштуватиме до 100.000 крб. і стимулюватиме збільшення рибопродукції.

В галузі риборозведення в відкритих водозборах запроєктовано збудування двох нових рибних заводів, одного на Дніпрі (нижче греблі Дніпрельстану) для зрошування мальків червоної риби, другого в східній частині Дніпробузького лиману для зрошування мальків частикової риби (вирезуб, лящ, судак).

Щодо налагодження техніки рибпромислового господарства, то враховуючи сучасне незадовольняюче, майже примітивне, становище її, ця галузь також вимагає пильної уваги з метою поступової раціоналізації процесів лову, озброєння рибалок та механізації водного транспорту.

Географічні умови українських водозборів не вимагають будування техніки рибальського промислу у широкому масштабі, в масштабі великих морських рибальств. Але в потрібних розмірах раціоналізацію озброєння, механізацію транспорту, вивчення та вдосконалення процесів лову поставлено у завдання п'ятирічного плану.

Головним з цих заходів є: а) поступова заміна хижацьких та шкідливих засобів лову риби удосконаленими та нормованими сіткоматеріалами, що за своєю ефективністю мусять дати значно більшу врожайність лову, одноразово не знищуючи молоді; б) механізація та взагалі збільшення водного транспорту, шляхом збудування до 250 моторних та до 1.110 парусних човнів (не виключається можливість збудування спеціальної корабельні); в) поліпшення постачання кооперованого рибальства відповідним спец-одягом.

В галузі схоронення та переробки рибопродукції, то, беручи на увагу, що 30–40% свіжини перероблюється на переробчих пунктах товариств, що вимагає відповідних температурних умов, а до транспортування свіжої риби на ринки збуту потрібується певний час її переходу в належних сховищах, також з відповідною температурою — потреба у великій кількості льодників та холодильників відчувається кооперованим рибальством досить гостро.

Ось чому „Укррибакспілка“, крім запроєктовки великого за останнім словом техніки холодильника в Маріуполі, поставила за своє завдання так реконструкцію вже існуючих прийомо посолочних пунктів, льодників та коптилень, як і збудування нових, з таким розрахунком, аби кожне т-во мало потрібний комплекс торгово-промислових з відповідним устаткуванням переробчих споруджень. *Поруч з цим мусить іти будування споживчих холодильників в системі споживчої кооперації, з початку хоча б у великих містах споживання риби.*

До заходів переробки свіжини стосуються також запроєктовані дві консервні фабрики (Бердянська та Генічеська) з пропускною спроможністю до 100 тис. пуд.

Здійснення накреслених заходів дасть можливість рибпромисловій кооперації підняти свою здобич на кінець п'ятиріччя до 4 мільйонів пудів рибопродукції проти 1,4 міл. пуд. на початок його.

Не зважаючи на період відбудови та реконструкції рибного господарства, рибпромислова кооперація в своїх запроєктовках прагне до виконання загальної директиви влади — зменшення цін на продукцію.

Цей засіб має здійснюватися шляхом зменшення накладних витрат та націнок на собівартість, а саме, в той час, коли накладні витрати в 1928-29 році на 1 центнер складають 6 карб., в 1932-33 р. їх запроєктовано в розмірі 5,07%; ту ж тенденцію витримано й в співвідношенні накладних витрат до купівельної вартості продукції, яка в 1932-33 році виносить 19,2% проти 22,9% в 1928-29 р.

Націнка 1928-29 р. в 4 карб. на центнер знижується до 2,50 в 1932-33 р., а в відсотках співвідношенні націнки до продажної вартости рибопродукції зменшуються з 11,9% — 1928-29 р. до 7,4% — 1932-33 р.

Реалізацію продукції запроектовано провадити в чотирьох основних напрямках, та пересічно в таких розмірах (ціни вказано за собою вартістю):

	1928-29 р. (в тис. карб.)	%	1932-33 р. (в тис. карб.)	%
Робітнича кооперація .	4,033	51,0	7,173	39,0
ВУКС	1,028	13,0	2,023	11,0
Консервна промисл. .	1,977	25,0	3,495	19,0
Експорт	870	11,0	5,700	31,0
	7,908	100	18,391	100

Підсумовуючи перспективи та накреслені шляхи розвитку рибпромислової кооперації України, що складаються з п'яти основних ліній: а) сировинна база, 2) об'єднання всього комплексу рибної справи в руках кооперації, на підставах колективізації, реконструкції та раціоналізації, 3) пристосування нашого товаропровідного апарату до торгівлі свіжою рибою, 4) відродження ставкового господарства і 5) утворення відповідного кадру, — слід нагадати ще про дві великі проблеми, які хоча й не відбилися в запроектовках п'ятирічного плану, але які на кінець п'ятиріччя повстануть у всю широчинь і на рибне господарство України безумовно будуть мати певний позитивний вплив. Це раціональне використання, по-перше, нових водозборів, що утворюються в наслідок збудови Дніпрельстану, по-друге — організація рибоводних господарств у ставкових водозборах, що в наслідок боротьби з засухою мають вкрити степову смугу України.

Отже, коли перше п'ятиріччя Рибпромислової Кооперації пройшла під гаслом первісної організації розпорошеного рибальського господарства, в другім п'ятиріччі вона ставе завданням зміцнити його та можливо поширити, маючи за основну свою мету скупчення рибної справи цілком в руках кооперації, утворення з неї одного монолітного господарства. Це дасть можливість раціоналізувати його в самому широкому розумінні, здешевити продукцію й доцільно використовувати одну з галузей наших природних багатств.